

Florentin OLTEANU, Ioan CIUPEA, Lucreția OLTEANU

UN DESTIN PARADIGMATIC - IOAN HAȚIEGAN (1875-1950)

UN DESTIN PARADIGMATIQUE - ION HATIEGAN (1875-1950)

Résumé: Dans la monographie de la ville de Făgăraș, parue en 1913, l'auteur, le prêtre Nicolae Aron, a publié une liste avec quelques artisans roumains qui existaient en 1913 à Făgăraș. «C'est le mérite de ces artisans de créer l'importante typographie-librairie de monsieur Ion Hațiegan qui honore, aujourd'hui encore, la ville de Făgăraș.» Après 1918, à la suite d'une activité laborieuse, «La typographie Hațiegan» devient la plus importante typographie de la ville, son propriétaire, Ion Hațiegan, se distinguait comme l'un des plus importants des gens laborieux, parmi les personnalités du comté de Făgăraș. Celui qui est venu à Făgăraș en 1900, après plus de trois décennies de travail assidu, digne et respecté par la communauté, il parvient à devenir: Ion Hațiegan, propriétaire de la librairie, le président de la Banque Radu Negru, président de la Corporation Radu Negru et du Comité de l'École des Apprentis Industriels et Commerciaux. Membre de plusieurs comités d'entreprises et des sociétés: Chambre de Commerce, Chambre de Travail, le Comité des Commissions Scolaires, le Conseil d'hygiène, La société de pêcheurs, la Réunion des Artisans et des Agriculteurs, Membre du Conseil Municipal, membre du Conseil Paroissial et adjoint au maire de Făgăraș. Il a montré son attachement aux habitants de Făgăraș, ceux qui l'ont adopté, parce qu'il travaillait, comme il l'avouait lui-même, «non seulement pour moi et ma famille, mais aussi pour le bien commun». Il a fait son travail gratuitement, n'importe où, sans rémunération.

Après les quatre décennies de vie vécues à Făgăraș, compte tenu des réussites de sa vie de famille et de ses meilleurs résultats obtenus à l'entreprise, Hațieganu aurait bien mérité une vieillesse confortable. Mais la décennie suivante, la dernière de sa vie, va apporter plusieurs malheurs pour lui et pour sa famille. Le 21 Novembre 1942, son fils, Titus Hațieganu, le jeune avocat de Făgăraș, est mort sur le front de la guerre, dans la bataille du Cotul Donului (Le virage du Don) en Russie.

Après la guerre, une fois installé au pouvoir, le régime communiste a déclenché tout un calendrier de liquidation des élites roumaines, à tous les niveaux, social, politique et économique. La famille Hațieganu a dû supporter l'incertitude, la terreur et la répression qui ont été appliquées par les autorités communistes à l'ensemble de la population.

Après une violente campagne de presse pour le discréditer et après la confiscation de la typographie, de la librairie et même de sa maison, Hațieganu est arrêté et emprisonné à Brașov, bien qu'il ait déjà l'âge de 75 ans.

Ion Hațieganu n'a pas pu supporter les conditions inhumaines de la prison, il meurt, après seulement quelques mois de prison, à Brașov.

Le destin de la famille Hațiegan est juste l'un de nombreux autres, destins qui ont fini tragiquement, périclité dans le calvaire du communisme.

Dezvoltarea istorică a Transilvaniei din perioada în care a trăit tipograful făgărășean Ioan Hațiegan își află o adecvată ilustrare prin urmărirea cursului vieții acestuia, asemănătoare cu a multor alți contemporani. Începută în timpul în care această parte a pământului românesc se găsea sub autoritatea Imperiului Austro-Ungar, viața lui Ioan Hațiegan s-a împlinit în deceniile României întregite și s-a sfârșit când țara devenise deja parte a zonei geografice europene în care fusese impus regimul social-politic dirijat de la Moscova.

Așadar, Ioan Hațiegan s-a născut în anul 1875, în satului Veza, din proximitatea Blajului, în familia crâșnicului bisericii comunității, o familie vrednică, dar nevoiașă. După școala primară și două clase de liceu, dificultățile materiale i-au făcut pe părinți să îl „dea la meserie”, ucenicie în compactoria lui Izidor Domșa, aflată în edificiul renumitelor Tipografii și Librării ale Seminarului din Blaj.¹

După cei patru ani de ucenicie de la Blaj, au urmat doi ani de lucru într-un atelier sibian. Anii formării tânărului Ioan Hațiegan au purtat pecetea celor două mari centre ale vieții naționale ale românilor ardeleni, Blajul și Sibiu. După propriile mărturisiri:

Timpul petrecut la Sibiu a lăsat asupră-mi cele mai frumoase amintiri. În acest timp m-am înscris și ca membru al „Reuniunii de Cântări” și al „Reuniunii Meseriașilor”. Era timpul când meseriașii români își strâneau tot mai mult rândurile și puneau la cale conveniri și petreceri, cu ajutorul și cu participarea unor intelectuali de inimă. În Sibiu am lucrat și eu la broșarea Memorandumului [1892], pentru care am fost dus la poliție și interogat, după care m-au eliberat. De la Sibiu am mers la Cluj, apoi la Târgu-Mureș, iar în Cluj și apoi, în 1896, la Budapesta. Mi-a plăcut să lucrez în orașe mari și la meșteri vestiți, chiar cu plată mai mică, numai să învăț bine meseria ce mi-am ales-o. Voind apoi să cunosc și „Țara”, m-am dus și am lucrat la Tg. Jiu și apoi la București. M-am reîntors apoi la Budapesta cu gândul să stau mai mult timp².

Acest gând nu s-a împlinit însă, deoarece viața își are și momentele sale de neprevăzut. Nota autobiografică, publicată în 1938, ne aduce lămuririle necesare:

Deschizându-se atunci o librărie românească în Făgăraș, cu capitalul protopopului [Iuliu] Dan și sub conducerea învățătorului pens. Ioan Berescu, se căuta și un legător de cărți, român. Interesându-se la Blaj, le-am fost recomandat eu de un profesor și mi-au scris la Budapesta, propunându-mi să deschid atelier în Făgăraș, având să iau și lucrările ce le-ar avea noua librărie³.

Dinamicul legător de cărți nu a ezitat prea mult și:

¹ Mulțumim Domnului arhitect Dan Octavian Radu, București (nepot al lui Ioan Hațiegan, fiul primei fiice – Zoița), pentru toate informațiile oferite pe parcursul documentării.

² Alexandru Bărbat, *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului. Cu un plan de organizare*, Cluj, Tipografia Națională S.A., 1938, pp. 298-301.

³ *Ibidem*; Iuliu Dan, originar din Zărnești, Brașov, a fost al optulea protopop gr. or. din Făgăraș, mai întâi administrator protopopesesc în 1884-1886 și apoi protopop până în anul 1905, 21 de ani, *apud* Nicolau Aron, *Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș*, Făgăraș, Tiparul Tipografiei Jer.[onim] Preda, 1913, pp. 42-43, 108, 110, 161; Ioan Berescu, originar din Cincu, a fost al 28-lea învățător al Școlii Confesionale gr. or. din Făgăraș; a funcționat între 1889 și 1899, pensionat, reactivat 1903-1912, *ibidem*, pp. 86-87, 113 (nota 1), 161; Ioan Berescu a fost și secretar al Societății Culturale „Progresul”, redactor la gazeta „Țara Oltului”, apoi la „Poporul român” din Arad, vezi Ioan Vlad, *Ioan Șenchea – Martirul Ardealului. Lupta națională la Făgăraș pentru Marea Unire*, Brașov, Editura Pastel, 2004, pp. 150 și urm., 194 și urm.

În 4 ianuarie 1900, mi-am făcut intrarea în Făgăraș cu trăsura cu patru cai a regretatului dr. Nicolae Șerban. În Făgăraș, am fost primit cu bucurie și afabilitate. Mi-au plăcut oamenii și ținutul și m-am așezat în Făgăraș, după ce am cumpărat două mașini și alte rechizite trebuincioase, cu parale de la noua librărie, obligându-mă a face lucrările pentru o leafă de 25 de coroane pe lună. Lucru era mult, dar îmi dădeam silința să satisfac toate cerințele. Făgărașul, atunci, era mai mult un sat, fără pavaj, fără electrică, dar cu oameni de omenie și prietenoși. Cu deosebire am legat o prietenie cu regretatul Costi Toma, casier la Banca „Furnica”.⁴ Librăria românească însă nu a trăit mult. Prin Octomvrie, într-o seară, Berescu a vândut, mașinile și rechizitele, fără a mă fi avizat înainte de aceasta. Desgustat, m-am hotărât să mă întorc la Budapesta. Aflându-se despre aceasta, un om de inimă, contabilul [Ioan] Dejenaru de la Banca „Furnica”, mi-a făcut propunerea să rămân în Făgăraș și cu ajutorul unui împrumut de la „Furnica” să răscumpăr mașinile și să lucrez pe socoteală proprie. Am rămas. Am întâmpinat greutăți mari materiale, lipsind capitalul necesar pentru procurarea materialului și pentru a putea lucra și pe așteptare. Dar munceam și cruțam și am răsbit.

Curând avea să constate că la Făgăraș exista un climat destul de tensionat din punct de vedere politic, din cauza confruntării dintre cei doi fruntași locali, avocații Nicolae Șerban de Voila și Ioan Șenchea, exponenții celor două mari linii de acțiune politică a românilor ardeleni, activismul și pasivismul.⁵

Tânărul întreprinzător a ajuns la vârsta întemeierii unei familii:

În toamna anului 1902 m-am căsătorit cu Elena Demian [1881-1974]. Nu a adus zestre, dar a adus o inimă bună și credincioasă, și o hărnicie, care nu cunoaște oboseala. În timp ce soacra îngrijea de casa luată cu chirie, unde țineam și elevi în cost și cvartir, eu cu soția munceam în atelier de dimineața până seara, iar seara eu tăiam lemne, iar soția vedea de ale casei și făceam cu soacra pregătiri pentru ziua următoare. În 1910 am putut să-mi cumpăr o casă în strada Regală. De aici încolo afacerea mergând bine, am putut să fac și ceva economii. Era necesar, căci aveam 2 copii⁶.

⁴ Alexandru Bărbat, *op. cit.*, p. 299; Nicolae Șerban de Voila (1858-1932), avocat, om politic făgărășan controversat, deputat în Parlamentul de la Budapesta, vezi Ioan Vlad, *op. cit.*, *passim*; Ioan Grecu, Ioan Funariu, Lucia Baki Nicoară, *Personalități din Țara Făgărașului (1800-prezent)*, Editura „Mesagerul de Făgăraș”, 2009, p. 282; Toma Costi (1877-1932), comerciant din Făgăraș, vezi Nicolau Aron, *op. cit.*, *passim*; Ioan Grecu, Ioan Funariu, Lucia Baki Nicoară, *op. cit.*, p. 292.

⁵ Instalarea la Făgăraș a fost înregistrată și de Aron Nicolau, *op. cit.*, pp. 160-161: „Amintesc și Compactoria română Ioan Hațegan din Făgăraș, începută încă prin anii 1898-1900 pe lângă cea dintâi librărie română «Minerva» din Făgăraș, înființată de întreprinzătorul în toate direcțiunile Iuliu Dan, protopop, în companie cu Ioan Berescu. Această compactorie de mult este încvartirată în casele Romanoaiei, azi ale institutului «Furnica»; despre situația politică, vezi Ioan Vlad, *op. cit.*, Victor Cornea, *Țara Făgărașului în luptele politice din Ardeal*, în vol. *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918-1929*, București, Cultura Națională, 1929, III, pp. 1503-1515; dr. Ioan Șenchea (1864-1916), originar din Zărnești, Brașov, stabilit ca avocat în Făgăraș, în anul 1892, devenea în scurt timp fruntașul respectat al românilor făgărășeni. Președintele Clubului Național Român din comitatul Făgărașului, în 1905 era ales în Comitetul Executiv al Partidului Național Român. În 1907, dr. Ioan Șenchea cerea noului comite suprem, József Széll, „ca pe acest pământ strămoșesc să i se dea libertatea de a se dezvolta pe terenul politic, cultural, social, economic ca români și cetățeni egal îndreptățiți, păstrându-și limba, legea, și datinile strămoșești”. A fost asasinat de jandarmii maghiari în 7/8 septembrie 1916, în zilele intrării trupelor române în Țara Făgărașului.

⁶ Alexandru Bărbat, *op. cit.*, p. 299; Tradiția familiei știa de originea grecească a soției lui Ioan Hațegan: „Străbunicul se numea Galian, venit din Grecia și-a schimbat numele în Demian”, informație de la dl arh. Dan Octavian Radu. „Am cunoscut-o pe Doamna Hațegan, a fost o femeie de o abnegație familială și o corectitudine în societate rar întâlnite”, apreciere a doamnei notar-șef dr. Mariana Săbăduș, Făgăraș.

Familia Hațiegan a adus pe lume 4 copii: Aurel (n. 1903), Zoița (n. 1907), Lucica (n. 1909?) și Titus (n. 1912). Creșteau și răspunderile proprietarului de compactorie odată cu sporirea familiei, întreținerea și instrucția școlară a copiilor se cereau asigurate, iar eforturile au fost pe măsură. Scria în autobiografia citată: „Dar munceam și cruțam și am răsbit”.

Principala sursă de venit a fost munca în atelier, împreună cu soția sa, „de dimineată până seara”, dar nu s-a dat înapoi nici de la folosirea altor oportunități. După începerea războiului, în condițiile lipsei accentuate de alimente de pe piață,

eu, având o rudă la Bran, care îmi aduna făină fină, mergeam cu carul și aduceam cantitate mai mare și o distribuam populației lipsite, aducând totdeauna și ziare din Regat, fapt pentru care apoi am fost suspectat⁷.

A doua jumătatea a anului 1916 a adus o altă încercare pentru Ioan Hațiegan, mobilizarea, dar la cererea comitelui suprem, *fișpanul*, József Széll, a fost readus la Făgăraș pentru satisfacerea nevoilor autorităților, „lucru mult, ieftin, dar eram acasă, între ai mei.” Anul 1917 i-a adus șansa de a deveni al treilea proprietar român de tipografie.

Prima tipografie românească din Făgăraș s-a înființat în 1906, din inițiativa dr. Ioan Șenchea. A fost adus tipograful Constantin Popp, care lucrase mulți ani la Brașov, în tipografia lui Aurel Mureșianu. „A venit aici și a spart ghiața întunecului în Făgăraș și ținutul lui, licărind prima lumină dintr-o tipografie română...”⁸ Aici avea să fie tipărită prima gazetă românească, „Țara Oltului” [4/17 ian. 1907-25 iunie/8 iulie 1910], care i-a avut ca editori pe Nicolae Șerban, Ioan Șenchea și Octavian Vasu, iar ca redactori pe Ioan Berescu și Constantin Popp. A doua gazetă *culturală, economică și socială*, „Olteanul” [2/15 apr. 1909-7/20 aug. 1916], avea ca director pe dr. Ioan Șenchea, iar ca prim redactor responsabil, pe C. Popp (editor-proprietar).⁹

Lui Nicolau Aron îi datorăm menționarea înființării celei de a doua tipografii românești din Făgăraș,

împreună și cu librărie, a d-lui Jer.[onim] Preda, carele mai întâi în casele lui Hermann și-a deschis librăria în 1911, iar din 1912 și tipografia, în casele Domnului Costi Toma, cu mașini și material nou și modern.

⁷ Alexandru Bărbat, *op. cit.*, p. 299.

⁸ Nicolau Aron, *op. cit.*, p. 158; Ioan Vlad, *op. cit.*, p. 192 și urm. Și Constantin Popp a avut același tragic sfârșit ca și dr. Ioan Șenchea, fiind asasinat în noaptea de 8/9 septembrie 1916. Victor Cornea, *op. cit.*; Ioan Vlad, *op. cit.*, pp. 416-418; vezi și Ioan Ciupea, *Țara Făgărașului în timpul Campaniei Armatei Române în Transilvania, august-septembrie 1916*, în „ACTA MUSEI NAPOCENSIS”, XX, 1983, pp. 615-638; Ioana Elena Ignat, *Viața cotidiană în Făgăraș în anul 1916. Însemnările vicarului Iacob Popa*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, pp. 136-183.

⁹ Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Editura Științifică, 1995, pp. 303, 424; aceeași lucrare mai menționează, la p. 114, „Calendarul Țării Oltului”, 1908, ca apariție la Făgăraș, fiind editat și redactat de I. Berescu (Brebeneș).

A fost adus pentru aceasta tipograful sibian Ioan Lazăr¹⁰. Începutul războiului a adus dificultăți în funcționarea acestei întreprinderi, iar după trecerea în „Țară”, în 1916, a lui Ioan Lazăr, tipografia Preda a fost scoasă la vânzare.

Urmează un alt moment important din viața familiei Hațiegan, redat aici după propria-i mărturisire:

În 1917 s-a vândut tipografia Preda. A luat-o din licitație Banca „Furnica”¹¹ de la care am cumpărat-o eu, contractând o mare datorie. Dar acum începe necazul și chinul. Tipografia trebuia mutată, dar eu nu mă pricepeam. Om priceput nu găseam. Nu aveam local corespunzător și nu aveam bani. M-am dus la Sibiu și am dat de un om, care se lăuda grozav cu priceperea. Dar a fost fală goală. Nu se pricepea. Era încartiruit la mine un maior german, care a dat ordin să se caute între soldați un tipograf. S-a găsit unul nu prea priceput, dar a așezat cum a putut mașinile și ne-am apucat de lucru. Lucrători slabi, mașinistul destul de nepriceput, stăpânul nici așa. Dar trebuia să lucrăm, căci „Furnica” se întabulase pe casă și mă temeam să nu pierd toată munca de până atunci. Eu învățeam roata mașinii, soția puneă hârtia și ne bucuram când mergea bine și plângeam când se oprea și mașinistul nu găsea pricina. După câteva zile a plecat mașinistul. Rău cu rău, dar mai rău fără rău. Astfel mai mult pe necăjite a mers un timp. Mai apoi câștigând și eu ceva experiență, lucrurile au început a merge mai bine. Am dat de un soldat care era tipograf și care lucra mai mult pe apucate. Băiatul meu, Aurel, – avea 12 ani [14 ani!] – a început să învețe repede meseria.

Sfârșindu-se războiul, soldatul a trebuit să plece cu armata germană. Sub stăpânirea cea nouă, fiind singura tipografie românească, venea lucru peste lucru, comenzi peste comenzi. Lucram ziua și noaptea, când mai bine, când mai rău, dar era lipsă mare de hârtie, nu se afla nicăieri. Am mers la fabrică la Petrești [jud. Alba], mi-a dat ceva, dar prea puțin. Ca să pot face față cerințelor, adeseori tipăream pe dosul imprimatelor ungurești. Spre norocul meu, am dat peste un soldat român, de meserie tipograf, fost prizonier la Unguri, plin de paraziți și îmbrăcat în zdrențe. L-am curățit, l-am îmbrăcat și l-am pus la lucru. Era lucrător bun.

¹⁰ Nicolau Aron, *op. cit.*, p. 160; Despre înființarea tipografiei Preda aflăm amănunte de la un tipograf sibian, Ioan Lazăr, n. în 1899 la Mohu, Sibiu, care, după ucenicia începută la Sibiu, continuată la Șimleul Silvaniei, Blaj, Orăștie, Caransebeș, revenea la tipografia Kraft din Sibiu, în 1907, dar pleacă iar să își întregească priceperea în Ungaria, Austria și Germania, și din nou la Sibiu și Arad. „În anul 1912, librăria Preda din Făgăraș a făcut apel la mai multe tipografii din Ardeal pentru a i se recomanda un om cu cunoștințe depline în arta tipografică, pentru a se putea instala o tipografie în acel oraș. Nu știu cărui fapt se datorește că, din mai multe recomandări am fost preferat eu. Astfel, în primăvara anului 1912, a luat ființă această tipografie, pe lângă librăria ce funcționa de un an. Cu un capital propriu destul de însemnat pe acele vremuri, tipografia și librăria Preda a putut ușor învinge toate greutățile și piedicile ce i se puneau de-a curmezișul de autoritățile ungurești, care nu numai că nu acordau nici un sprijin, dar căutau pe toate căile să înlătore de la orice participare sau licitație, această întreprindere românească. Este destul să amintesc amănuntul că, în anul 1914, când această tipografie a înaintat o ofertă asupra imprimatelor județene, deși a fost cea mai ieftină, totuși a fost respinsă, spunându-se că nu prezenta suficientă garanție. [...] Românii din județul Făgăraș au înțeles rostul acestor întreprinderi românești. Erau o adevărată mândrie și locul de permanentă întâlnire a tuturor românilor. Copiii români de pe la școlile de stat nu mai erau nevoiți să deschidă ușa străinilor pentru a-și cumpăra rechizite școlare.” *Apud* Alexandru Bărbat, *op. cit.*, pp. 301-302.

¹¹ *Ibidem*; Despre Banca „Furnica”, înființată în 1883, vezi Nicolau Aron, *op. cit.*, pp. 139-145.

Acum, Ioan Hațiegan a putut să se dispenseze de ajutorul băiatului său Aurel, pentru ca acesta să își poată continua școala.¹²

Tipăream pe seama autorităților și a particularilor. [...] Luând ființă prima gazetă românească „Glasul Oltului”, a Partidului Național Țărănesc [Partidului Național Român, din 1926, Partidul Național-Țărănesc], eu o tipăream. Am tipărit apoi cărți și diferite reviste [Vezi Anexa]. Astăzi tipografia mea este cea mai bine asortată cu mașini și material bogat.¹³

Un anuar al vremii amintea librăriile din Făgăraș: Bologa [Balogh?] Etelka, str. Radu Negru; *Hățăgan Ioan*, str. Eminescu; Thierfeld David, P-ța Unirii; Thierfeld Leopold, P-ța Unirii, și tipografiile: Hațiegan Ioan, str. Eminescu; Lazăr Ioan, str. Codru Drăgușanu.¹⁴

Fig. 1. Primul local al Librăriei și Tipografiei Hațieganu

Despre Ioan Lazăr, am aflat că fusese tipograf la Făgăraș, între anii 1912 și 1916, în tipografia lui Ieronim Preda, ajunsă în proprietatea lui Ioan Hațiegan. Plecat peste munți în „Țară”, după peregrinări prin Rusia, între 1918 și 1920 a lucrat la Chișinău, iar între 1920 și 1922 la Sibiu:

Am pus bazele tipografiei „Dacia Traiană” pe care am condus-o până în anul 1922.

În tot acest timp, 1916-1922, nici o clipă nu m-a părăsit gândul de a mă înapoia în Făgăraș și de a continua opera începută în anul 1912. Cu acest scop, în toamna anului 1922, în tovărășia unui prieten din copilărie, am cumpărat o tipografie din Cluj, care a și început să funcționeze în acel an. Aici, printr-o muncă metodică, am avut ca prim gând ridicarea comerțului românesc pe picior de egalitate cu cel străin.

¹² Pe Aurel Hațiegan îl găsim înscris în clasa I la gimnaziul maghiar din Făgăraș în anul școlar 1913-1914, A *Fogaras m. kir. állami fögimnázium értesítője 1913/14 iskolai évol*, Fogaras, Thierfeld David könyvnyomdájá, 1914, p. 73. După doi ani abandonează școala pentru a lucra alături de familie, tatăl său fiind mobilizat în armată. Pasiunea băiatului pentru munca în tipografie și nevoia de a avea un meșter priceput îl determină pe tatăl său să-i caute o școală unde să poată învăța meseria de tipograf. O găsește la Blaj, Școala de Arte și Meserii. Aici va învăța Aurel arta și tehnica tipăritului. După terminarea școlii, instruit și cu perspective noi, va aduce calitate în lucrările tipografice, devenind un angajat de nădejde la tipografia familiei sale.

¹³ Alexandru Bărbat, *op. cit.*, p. 301.

¹⁴ „Anuarul Socec al României Mari”, 1924-1925, vol. II, *Provincia*, pp. 403-404.

M-am străduit pe cât am putut să imprim comerțului meu nota corectitudinii. M-am străduit să fac să dispară credința că comerțul este numai o afacere rentabilă după care cel care profesează, poate realiza beneficii, arătând că el totodată e o verigă tare, care leagă temeliile statului. În sprijinul acestui gând am pus toate cunoștințele căpătate din călătoriile mele prin Germania, Austria și prin alte părți. Am voit să arăt publicului nostru românesc, că în formă corectă, comerțul nu este lucru tocmai ușor. În parte cred că am putut atinge aceste gânduri¹⁵.

După propriile mărturisiri, am putut cunoaște și pe cel de al doilea competitor în domeniu de pe piața Făgărașului.

Revenind la povestea vieții lui Ioan Hațiegan, îi vom repeta spusele privitoare la începuturi, ... *munceam și cruțam și am rășbit*. Cu energia tinereții fiului Aurel, cu hărnicia lui și a soției, afacerile au prosperat constant, reușind să returneze băncii creditul și să achiziționeze proprietăți, în 1922 imobilul în care vor instala tipografia și vor locui, în 1934, un altul, în Piața Centrală, în locul căruia va fi ridicată o casă cu etaj.

Fig. 2. Casa și Tipografia.
Pe pod este I. Hațiegan

Fig. 3. Carte de meșter

Cel care venise în Făgărașul anului 1900, după mai bine de trei decenii de muncă stăruitoare ajunge vrednicul și respectatul de obște:

IOAN HAȚIEGAN,

*Proprietar de case, Proprietar de Librărie și Tipografie,
Președinte al Corporației „Radu Negru” – al Băncii Populare „Radu Negru” și al
Comitetului Școlii de ucenici industriali și comerciali,*

Membru în comitetele următoarelor societăți și corporațiuni:

*a) Camera de comerț, b) Camera de muncă, c) Comitetul școlar județean, d) Consiliul de
igienă, e) Societatea pescarilor, f) Liga antirevizionistă, g) Reuniunea Meseriașilor și Plugarilor,*

*Fost membru al Consiliului Orașenesc, al Curatoratului parohial și fost ajutor de primar.
Făgăraș.*

A fost reprodus textul cărții de vizită, cuprinzând principalele sale realizări în plan economic și social, datorate în principal iscusinței și trudei neostoite, precum și demnitățile care i-au fost încredințate de concetățeni. Această carte de vizită și fotografia

¹⁵ Alexandru Bărbat, *op. cit.*, pp. 301-303: *Autobiografia* lui Ioan Lazăr, datată 5 februarie 1937.

familiei în splendidul automobil achiziționat au darul de a ne încredința de mândria și mulțumirea acelui fiu al crâșnicului din Veza Blajului, ajuns un personaj reprezentativ pentru mica burghezie a Făgărașului interbelic.¹⁶

Fig. 4. Elena și Ioan Hațieganu la Nunta de Argint

Fig. 5. În curte. 1926, mașina Ford, cu familia

I-a fost dată și bucuria de a-și vedea preluate și continuate afacerile de fiul Aurel, a cărui vrednicie avea să fie dovedită și în anii războiului, atunci când firma lor a înregistrat noi cote de prosperitate de pe urma masivelor comenzi primite din partea armatei și cu muncitori concentrați la unitatea militară din Făgăraș. Fetele s-au măritat și s-au așezat la casele lor, Zoița – căsătorită cu căpitanul sibian Octavian Radu, Lucia – cu contabilul Florian, de la Banca Națională din Făgăraș¹⁷, iar mezinul, Titus, după absolvirea Facultății de Drept s-a stabilit în urbea natală¹⁸.

¹⁶ Cartea de vizită, fotografia amintită și alte documente se află în păstrarea dlui arh. Dan Octavian Radu, București. Ioan Lazăr ne-a lăsat și alte mărturii de interes asupra epocii, din perspectiva întreprinzătorului tipograf din Făgăraș: „Anii ce au urmat până în anul 1929, formează o epocă destul de prosperă. În acest timp mi-am putut înzestra tipografia cu cele mai frumoase și moderne mașini și litere, putând sta alături de multe tipografii din orașele mari. După acești ani declinul întreprinderilor grafice din provincie este tot mai accentuat. Statul a acaparat toate imprimările de stat, comunale, județene etc. Administrațiile financiare au devenit oficii de librărie, unde se vinde orice în legătură cu librăria și tipografia. Este o măsură care nu se poate decât să aducă completa distrugere a acestei branșe, care în alte țări se bucură de o largă sollicitudine din partea statului, pentru că prin aceste întreprinderi se propagă numai cultură și civilizație”. După reproducerea textului cărții de vizită a lui Ioan Hațiegan, se cuvine a reține și ultimul pasaj din *Autobiografia* lui Ioan Lazăr, și acesta un elogiu al practicanților făgărașeni ai nobilei profesii: „În Sibiu, în anul 1908, am pus bazele unei societăți a tinerilor români, ca astfel, prin distracție, pe lângă «Reuniunea meseriașilor», să-i grupăm cu mai multă ușurință. În anul 1919 am fost președintele «Uniunii tipografilor din Basarabia». În anul 1921 am fost secretarul general al «Societăților sportive din Sibiu». În anul 1933 am fost președintele «Camerei de Muncă» din Făgăraș, iar actualmente sunt președintele «Sfatului Negustoresc» din Făgăraș și vicepreședintele «Uniunii librarilor din România». Apud Al. Bărbat, *op. cit.*, p. 303.

¹⁷ Informații de la dl arh. Dan Octavian Radu.

¹⁸ Licențiat în Drept al Universității din Cluj, 1939, în „Anuarul Universității «Regele Ferdinand I»” din Cluj, 1938-1939, Cluj, 1940, p. 82. Practica avocațială a fost efectuată în biroul de avocatură al lui Emil Cosgarea, fruntaș național-țărănist local.

Fig. 6. Eroul Titus H. Ziarul Țara Oltului

Fig. 7. Sublocotenentul Titus Hațiegan

Cele patru decenii de viață trăită la Făgăraș, cu împlinirile din plan familial și binemeritele izbâanzi în societatea vremii, care i-ar fi dat dreptul la o senectute tihnită, aveau să fie urmate de un altul, ultimul, în care toate nenorocirile s-au abătut asupra sa și a familiei.

În 21 noiembrie 1942, fiul Titus, tânărul avocat făgărașan, cădea răpus în luptele de la Cotul Donului.¹⁹

După anii războiului, odată instalat la putere, regimul comunist a declanșat programul de lichidare a elitelor societății românești, social-politice și economice, la toate nivelurile. La Făgăraș, ca peste tot în țară, procesul a cunoscut etapele desfășurate încă din 1945, cu măsurile luate împotriva etnicilor germani și cu acelea legate de aplicarea prevederilor Legii reformei agrare, măsurile de „purificarea administrației publice”, arestările și internările în lagăre, cu sau fără condamnări. Naționalizările de întreprinderi, manufacturi, ateliere, farmacii, imobile, mijloace de transport, mașini agricole ș.a. au dus la deposedarea micii burghezii locale de bunurile agonisite prin eforturi de generații. Statutul social dobândit în timp a fost anihilat în doar câțiva ani, prin acțiunile concertate

¹⁹ Domnul arh. Dan Octavian Radu a rememorat tragicul moment: „Această veste l-a cutremurat pe bunicul meu, Ioan Hațiegan, care se considera responsabil de dispariția fiului său pentru că, atunci în anul 1941, când a fost chemat la oaste Titus, prietenii bunicului din Făgăraș i-au spus că băiatul este prea tânăr ca să fie trimis pe front și că ar fi mai bine să-l angajăm la Fabrica de Explozibil și va fi scutit de armată. Dar bunicul a refuzat și a spus «să meargă și să-și facă datoria față de Țară». Asta a fost tragedia care l-a dărâmat pe bunicul meu. Acestea sunt tragediile războiului. Aici este hârtia pe care au trimis-o armata, înștiințarea că a murit pe front, ... nu au avut curajul să o arate bunicului meu ... Cel care i-a spus a fost părintele [Traian] Ciocănelea. Din păcate pentru bunicul meu și nu numai pentru el, tragediile vor continua și după război”. Domnia-sa a păstrat și alte mărturii ale tragediei, între care și o carte poștală, datată 8 august 1943, primită de familie de la serg. Dobrea T. Ioan, care scria: „Reîntors la datorie pe meleagurile rusești, acolo unde Eroul Titus Hațiegan, Sublocotenent în Armata Română a luptat până dincolo de moarte, Vă scriu prezenta c. poștală să știți că e prezent în sufletul nostru al celor de aici și neuitat sacrificiul pe care Dvs. Părinții lui Titi l-ați dăruit Țării. Eu voi păstra în suflet totdeauna amintirea lui Titi, pe care l-am cunoscut și iubit pentru noblețea și mândria de a se fi numărat printre cei mai aleși fii ai Țării”. Extrase din presă: „Curentul”, din 31.XII.1942, „Țara Oltului”, an III, nr. 11, din 15 iunie 1943, cu articolul comemorativ *Eroul Sublocotenent Titi Hațiegan-Pufi*, scris de cpt. Nicu Răducu – Școala Superioară de Războiu („cu fapta ta, ai pecetluit numele familiei tale, în cartea eroilor legendari”).

ale instituțiilor noului regim. Categoria socială respectată și invidiată până în urmă cu puțin timp a devenit una damnată.²⁰

Atitudinea fățiș anticomunistă manifestată de Ioan și Aurel Hațiegan în timpul campaniei electorale și alegerilor din noiembrie 1946, în tipografia lor fiind imprimate afișele, manifestele și alte materiale de propagandă pentru partidele Național Țărănesc și Liberal²¹, îi va desemna drept opozanți ai noului regim, asupra lor fiind îndreptate diverse forme ale represiunii.

Presa din serviciul noului regim a avut un rol important în stigmatizarea celor desemnați ca făcând parte din categoria „reacționari”, „dușmani ai poporului”. Și Aurel Hațiegan a devenit ținta atacurilor „democraților” din Făgăraș, fiind „demascată” ca exploatator al angajaților din tipografie, unul dintre aceștia acuzând *avaritia murdară a D-lui Relu Hațiegan și a scumpei sale soții D-na Nora*²². În urma procesului de sabotaj înscenat aceluiași Aurel Hațiegan, în 7.IV.1947 a fost pronunțată sentința de condamnare la 1 an închisoare corecțională, 10.000.000 lei amendă și confiscarea a 4.000 kg hârtie. Ziarul local încheia: „Încă un sabotor condamnat. Cetățenii răsufă ușurați, ne-am scăpat de încă o hienă care ne sugea sângele”²³.

În 11 iunie 1948 era emisă Legea nr. 119 pentru „Naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări și de transporturi”. Punctul 28 al legii prevedea a fi naționalizate „toate întreprinderile de arte grafice, confecțiuni din hârtie, cartonaje, [...] având cel puțin o mașină rotativă sau o instalație de cel puțin 30 HP”. În temeiul acestei legi, Comisia județeană de naționalizare Făgăraș raporta, în 18.XII.1948, caracteristicile întreprinderilor naționalizate din județ, între care și „Tipografia (fosta Hațiegan). Întreprinderea de tipografie este bine utilată și cu importanță locală. Munca întreprinderii ordonată. Cadrele orientate profesional și bine orientate politic”²⁴. Munca de decenii a unei familii, ca și a multor alora, se năruia astfel în numele unei ideologii și acțiuni politice impuse în România de „Marele prieten de la Răsărit”.

În septembrie 1949, venerabilul tipograf Ioan Hațiegan era arestat pe stradă, în apropiere de „moara lui Boțoman”, și dus la Securitate, primul sediu din „vila Giurcă”²⁵. De acolo a fost mutat la Securitatea din Brașov pentru interogatorii, fiind apoi transferat la penitenciar, unde a murit în ziua de 23 februarie 1950.²⁶ În mormântat în Cimitirul

²⁰ O schițare a evoluțiilor făgărașene o datorăm notelor memorialistice ale fostului magistrat Remus Cocoș și ale unui fost elev al Liceului „Radu Negru”, unde găsim marcate momentele semnificative ale acestui proces. Primele, Remus Cocoș, *Note și amintiri din Făgăraș. În perioada 23.08.1944-15.05.1948*, în Arhiva Fundației Culturale „Negru Vodă”, secundele, în vol. Victor Roșca, *Moara lui Kalusek – începutul represiunii comuniste*, București, Editura Curtea Veche, 2007.

²¹ Informație de la dl arh. Dan Octavian Radu.

²² Nota apărea în gazeta „Brazde făgărașene”, nr. 12/1946, p. 3.

²³ *Ibidem*, nr. 12/13 apr. 1947.

²⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 133 bis/11 VI 1948; Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, Comitetul Regional PMR, Fond 6, Comitetul Județean PMR Făgăraș, Secția economică, 1948, dos. 29, f. 198.

²⁵ Dr. Ioan Giurcă (1885-1949), medic primar, fruntaș PNȚ Făgăraș.

²⁶ În dicționarul lui Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste, arestați, torturați, întemnițați, uciși*, H-L, lucrare revizuită de Mihaela Andreiovici, București, Editura Mașina de Scris, 2003, p. 34, găsim: *Hațieganu. Tipograf. Adversar declarat al oricărei forme de dictatură. Membru al grupului Victor Jinga-Alexandru Herlea, în perioada 1943-1944. Arestat de Securitatea Brașov, la vârsta de 82 de ani. Condamnat la închisoare. I-a fost semnalată prezența în lagărul Peninsula. Trecând peste evidentele inexactități, reținem informația potrivit căreia a fost arestat în grupul Jinga-Herlea. Fișele matricole penale ale celor doi profesori ai Academiei de Înalte Științe Industriale și Comerciale*

Șprenghi din Brașov, după numeroase intervenții pe parcursul a cinci ani, în 1956 a fost reînchis în cavoul familial din Făgăraș.

Și după deces a figurat în evidențele Securității și ale organelor politice și administrative, ca justificare pentru tentativele repetate de deposedare a urmașilor de proprietățile imobiliare moștenite.

În ianuarie 1952, era „identificat” ca exploatator: Hațegan Ion, vârstă 54 ani [?], str. Eminescu 4 [2]:

Până în anul 1948 a avut o mare tipografie și magazin de librărie unde vindea produsele din fabrică, iar cu banii câștigați din exploatare și-a cumpărat 2 rânduri de case cu 20 de camere și 0,50 ha pământ pe care l-a lucrat cu servitori. Din anul 1930-1948 a avut permanent 2 servitori. În trecut a făcut politică național țărănistă, activând intens în rândurile acestui partid²⁷.

din Cluj-Brașov, personalități de marcă ale PNT, consemnează, ca dată a arestării amândurora, ziua de 15.VIII.1949, după care a urmat ancheta la Securitatea Brașov, internarea în Penitenciarul Brașov (12.IX.1949), din nou în anchetă (15.IX.1949), apoi condamnarea de către Tribunalul Militar Or. Stalin, prin Decizia nr. 541/1950, la câte 5 ani închisoare corecțională pentru *uneltire contra ordinii sociale*, art. 209 CP. Victor Jinga a trecut prin temnițele de la Brașov, Văcărești, Poarta Albă (20.II.1951), Valea Neagră/Peninsula (12.II.1951), Jilava (20.I.1952), Aiud, eliberat în 13.VIII.1954, la expirarea pedepsei, iar Alexandru Herlea, Văcărești, Poarta Albă (20.II.1951), Valea Neagră, Poarta Albă (6.V.1951), Valea Neagră (13.V.1951), Poarta Albă (26.IX.1953), eliberat în 13.VIII.1954. Câțiva ani mai târziu au fost din nou arestați, Victor Jinga de Securitatea Reg. Stalin în 17.III.1959, condamnat de Tribunalul Militar Brașov (34/1961) la 12 ani muncă silnică pentru uneltire, art. 209 CP, eliberat în 16.I.1963, grațiat prin Decretul 5/1961. Alexandru Herlea a fost arestat de aceeași Securitate Reg. Stalin în 16.III.1959, condamnat de Tribunalul Militar al Regiunii a III-a Militare Cluj (68/1961) la 20 de ani muncă silnică pentru uneltire, art. 209 CP, eliberat în 16.I.1963, grațiat prin Decretul 5/1961. Același Cicerone Ionițoiu, în *Memorii. Din țara sârmelor ghimpate*, prefață de Marius Oprea, ediție îngrijită de Cosmin Budeancă și Andrei Lascu, Polirom, 2009, pp. 138-139, amintește valul de arestări de foști membri marcanți ai PNT, petrecut în 15.VIII.1949, din care s-au constituit două loturi, unul la Brașov, altul la București. Între componenții lotului brașovean erau amintiți, pe lângă cei doi universitari, și un al treilea, prof. Gheorghe Dragoș (dispărut), precum și avocatul din Făgăraș Emil Cosgarea, fost șef al organizației județene PNT. Cum Ioan Hațegan era cunoscut în evidențele Securității drept unul care *în trecut a făcut politică național țărănistă, activând intens în rândurile acestui partid*, este foarte probabil ca arestarea lui să se fi făcut în contextul evocat și, dacă nu ar fi avut loc decesul, soarta lui să fi urmat același curs cu al celor doi profesori amintiți. A murit în temniță și primul ginere al lui Ioan Hațegan, Radu S. Octavian, n. în 8/10 nov. 1898, la Ocna Sibiu, fiul lui Savu și Maria, dom. Ocna Sibiu, str. Libertății 1, pens./col. Div. HCC, fără avere, origine mijlocași (3 ha), Școala Militară, recăsătorit Constanța (farm.) [prima soție Zoița Hațegan], Frontul Plugarilor, arestat în 13.XI.1949, Jilava (19.IV.1950/matr. 1352), condamnat de Curtea Supremă (2112/17.XI.1950/? 2139/50) la 20 ani muncă silnică pentru crimă de război, *ordine de execuție populație la Odessa*, Aiud (2.II.1951), decedat în 3 dec. 1951, *Miocardită*. [Fișa Matricolă Penală]; Mr. Radu S. Octavian, primea Ordinul „Coroana Românei”, în grad de Cavaler, 20.VI.43. [MO, 159/17.VII.45, p. 6067]; Colonel Inf., în Corp Disponibil – 9.VIII.1946. [Monitorul Oficial, 187/14.VIII.46, p. 8775], [MO, 191/20.VIII.47, p. 7500, în rezervă – 9.VIII.47], [Cicerone Ionițoiu R, p. 35]; Sora, Radu Letiția, n. 18 nov. 1907 la Ocna Sibiu, dom. Sibiu, casnică, fără avere/mic burgh. (învăț.), 6 clase liceu, divorțată, Penit. Or. Stalin (23.XII.1952), predată Securitate (7.II.1953). [FMP]; Fratele, Radu Liviu, n. 25 iunie 1903 la Ocna Sibiu, dom. Or. Stalin, medic, căs., PNL, internat pt. 12 luni în Unitate de Muncă, din 6.V.1950, Decizia 18/1950, majorat internarea cu 24 luni, Decizia 419/1951, Capu Midia, P. Albă (4.VI.1953), Culmea, Borzești (27.III.1954), Onești, elib. în 21.V.1954. [FMP], [Cicerone Ionițoiu R, p. 33].

²⁷ Direcția Jud. Brașov a Arhivelor Naționale, PCR, Comitetul Județean Brașov, Fond 29, inv. 2, dos. 7/1952, *Tabel Nominal de exploatatorii identificați în orașul Făgăraș de către comisia constituită pentru această muncă, în ianuarie 1952, poziția 22, f. 16*. Alți „exploatare” identificați: Niculescu Dumitru, 42 ani, str. Filimon Sârbu, 151 (cârciumă, camion, mașină de lux); Visu Nicolae, 56 ani, P-ța Mihai Viteazu, 22 (case, restaurant, mașină de lux); Krauss Carol, 70 ani, str. Șt. Gheorghiu, 32 (case, garnitură de treier); Bârsan Emil, 42 ani, str. T. Vladimirescu,

Alte liste/tabele cuprinzând și membrii familiei Hațiegan:

- 6 iulie 1953, Hațiegan Eleonora

este soția lui Aurel Hațiegan tipograf, care a moștenit de la tatăl său o tipografie proprie, cu care a lucrat el cu mai mulți lucrători și a mai moștenit de la tatăl său o clădire mare în str. Eminescu nr. 2, care s-a propus să fie naționalizată²⁸. [Imobil preluat de I.L.L.]

- 17.II.1959, Sfatul Popular Raional cerea eliberarea de extrase de carte funduară pentru Hațiegan Eleonora și soțul Aurel și defunctul Hațiegan Ioan, str. Pălărierilor nr. 27, Eminescu nr. 2, Filimon Sârbu nr. 42.

- 29 aprilie 1959, Sfatul Popular al Raionului Făgăraș înainta o Propunere de naționalizare pentru imobilele Hațiegan Aurel, str. Eminescu 2, Eleonora Ida Hațiegan, n. Fronius, str. Pălărierilor 37.²⁹

În încheiere, mărturia dlui arhitect Dan Octavian Radu:

Rămasă fără locuință și alte venituri, Elena Hațiegan s-a mutat în casa fiicei sale Lucia, de pe strada Titu Perțea. A dus o viață tristă în care numai nepoții reușesc să-i mai însenineze zilele. S-a stins din viață în anul 1974.

Aurel Hațiegan, lipsit de alte mijloace materiale, a trebuit să lucreze pentru a-și câștiga existența, mai întâi ca muncitor necalificat pe unde a găsit de lucru, la un moment dat a fost și cititor de contoare. Apoi s-a angajat la Combinatul Chimic de la Făgăraș și a lucrat la tipografie. Acolo se afla și o parte din tipografia Hațiegan.

34 (garnitură de treier); Boțoman Gheorghe, 68 ani (moară proprie în Viștea, moară în arendă în Făgăraș); Nicoară Nicolae, 56 ani, str. Șt. Gheorghiu, 12 (case, mare atelier de fierărie, rotărie, fabrică de tuburi); Motoc Ioan, 46 ani, str. Vasile Roaită, 31 (case, cârciumă); Valendorfeanu Ioan, 74 ani, str. Filimon Sârbu, 3 (atelier și prăvălie de încălțăminte), Stroia Stanciu, 52 ani, str. N. Bălcescu, 15, medic (corp de case, cabinet medical); Cazan Ioan, 45 ani, str. I. C. Frimu, 92 (mare atelier de tăbăcărie); Popa Ioan, 62 ani, str. Șt. Gheorghiu, 9 (atelier mecanic, garnitură de treier); Grünfeld Iacob, 60 ani, str. 13 Decembrie, 15 (prăvălie și cârciumă); Haupt Daniel, 58 ani, P-ța Republicii, 14 (depozit și mare prăvălie de fierărie, coloniale); König Karol, 54 ani, str. I. V. Stalin, 48, (atelier auto, prăvălie de fierărie); Niciu Gheorghe, 58 ani, P-ța Mihai Viteazu, 25 (mare atelier tâmplărie, prăvălie de mobilă); Neumann Emanoil, 60 ani, P-ța Mihai Viteazu, 42 (mare depozit de sare, cârciumă, prăvălie); Bozdoc Dumitru, 67 ani, P-ța Mihai Viteazu, 43 (restaurant și hotel); Țenghea Alexe, 66 ani, str. T. Vladimirescu, 44 (case, tăbăcărie, cârciumă); Lețea Nicolae, P-ța Republicii, 34 (mare prăvălie); Wolf Arnold, 42 ani, str. I.V. Stalin (mare depozit de băuturi, restaurant); Văduva Ștoff Petru, 68 ani, str. G. Coșbuc, 50 (case, fabrică de cărămidă și țigle); Covaci Ludovic, 64 ani, str. I.V. Stalin, 1 (prăvălie talpă); Orenstein Emanoil, 58 ani, str. I.V. Stalin, 53 (prăvălie coloniale și de fier); Ludu Gheorghe, 40 ani, str. N. Bălcescu, 32 (fabrică de sifoane și camion cu un cal); Gewölb Samuel, 58 ani, str. I.V. Stalin, 7 (prăvălie și depozit, camion); Hermann Ioan, 70 ani, P-ța Mihai Viteazu, 1 (case, farmacie); Konteschweller Iacob, 70 ani, str. I.V. Stalin, 49 (farmacie); Văduva Walter Augusta, 57 ani, P-ța Mihai Viteazu, 35 (prăvălie de piele); Stefani Mihai, 48 ani, P-ța Mihai Viteazu, 46 (case, prăvălie, brutărie); Gewölb Iacob, 64 ani, str. N. Bălcescu, 3 (prăvălie); Gewölb Adolf, 58 ani, str. I.V. Stalin, 3 (prăvălie); Embacher Friedrich, 60 ani, str. Grivița Roșie, 1 (mare cofetărie, bloc cu 25 cam.); Boeru Laurențiu, 58 ani, str. I.V. Stalin 7 (prăvălie piele și talpă). Nu lipsește din listă nici tipograful Lazăr Ioan, 57 ani, P-ța Mică, 8: „Are 0,03 ha pământ pe care din 1938-1948 l-a lucrat cu servitori, având permanent câte 4 servitori, a mai avut o fabrică mare de litere care în prezent este naționalizată. În trecut a făcut politica tuturor partidelor burgheze, fiind mâna dreaptă a lui Maniu și Rădescu. Zeci de ani de zile a exploatat clasa muncitoare, câștigând o avere însemnată clădindu-și și 2 rânduri de case cu 15 camere”. Alți cca 80 de făgărășeni, de condiție asemenea celor din tabelul „exploatatori” sunt înscrși în tabelul „chiaburi”. Vezi Ioan Ciupea, Florentin Olteanu, *Chiaburii din orașul Făgăraș (1952-1960)*, Arhiva Fundației culturale „Negru Vodă” Făgăraș.

²⁸ Arhiva Primăriei Făgăraș, Sfatul Popular al Raionului Făgăraș, Dos. 5/1, *Correspondență privind naționalizarea unor imobile*, inv. 78/1953-1959, f. 7.

²⁹ *Ibidem*, f. 30, f. 118.

Destinul familiei Hațieganu este doar unul dintre atâtea altele, destine care s-au sfârșit tragic, pierind în calvarul comunismului, epocă ce a traumatizat profund societatea românească.

ANEXA

„Oltul”, organul oficial al jud. Făgăraș, 22 feb.-8 aug. 1919, 10 feb.-25 iunie 1920, din 26 mai 1920, „Organ Oficial al Partidului Poporului”. Redactor Vasile Stoicanea. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, p. 678, Editura Academiei R.S.R., 1987]

„Glasul Oltului”, organ al PNR, Făgăraș, 20 mai 1920-24 dec. 1924, (continuă). Director, dr. A. Dobrescu. Redactor Valeriu P. Comșia (1920-6 mai 1921). Tipografia și compactoria I. Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, pp. 428-428, Editura Academiei R.S.R., 1987]; „Glasul Oltului”, 15 ian. 1925-29 oct. 1926 (187-231). Director: Aurel Dobrescu, sub conducerea unui Comitet format din: Nicolae Boeriu, Hariton Pralea, Octavian Popa, cpt. [Alexandru] Socol, Nicolae Șerban, Victor Stanciu; Director Dănilă Vasu (1926). Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 467, Editura Academiei Române, 2003]

„Buletinul Oficial al jud. Făgăraș”, 18 martie-5 august 1921,/ „Gazeta Oficială a județului Făgăraș”, 7 oct. 1920-28 dec. 1924, 2.III.1927. Tip. I. Hațiegan, Tip. Lazăr & Neagu (1923-1924). [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, pp. 131, 398, Editura Academiei R.S.R., 1987]; „Gazeta Oficială a jud. Făgăraș”, 21 ian. 1925-22 dec. 1930, continuă până în 1938. Redactori: Gheorghe Greavu, Gheorghe Taflan. Tip. Ioan Hațiegan, Tip. Ioan Lazăr (de la 8 ian. 1928). [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 442, Editura Academiei Române, 2003]; „Buletinul Oficial al jud. Făgăraș”, 15 apr. 1931-13 dec. 1932, 30 martie-8 mai 1933. Redactor I. Șiantru. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. V, 1931-1935, p. 213, Editura Academiei Române, 2009]; „Monitorul județului Făgăraș”, 5 ian. 1931-15 dec. 1935. Redactori G. Taflan, D. Frâncu, Ioan Bârsan. Tip. Ioan Lazăr, Tip. Ioan Hațiegan; de la 1 mai 1931, cu titlul „Buletinul Oficial al jud. Făgăraș”, continuă până în 1938. [*Publicațiile periodice românești*, tom. V, 1931-1935, p. 405, Editura Academiei Române, 2009]

„Conference”, Fogarasi „Miriam” Zsidó Leányegyesület hivatalos lapja, Făgăraș, 11 feb. 1922. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, p. 188, Editura Academiei R.S.R., 1987]

„Țara Oltului”, 18 feb.-3 martie 1922. Director Alexandru Popa. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, p. 983, Editura Academiei R.S.R., 1987]

„Viitorul Făgărașului”, organ al Partidului Național Liberal, 1 dec. 1922-22 dec. 1924 (41 nr.). Director prof. D. Macovei (până la 8 iunie 1923). Tip. Ioan Hațiegan. Sub direcția unui Comitet. Redactori: Gavril Pop, Horia Pompiliu Tomas, G. Greavu. Tip. Lazăr & Neagu. [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, p. 1037, Editura Academiei R.S.R., 1987]; „Viitorul Făgărașului”, organ săpt. al PNL, 7 ian. 1925-2 apr. 1926 (11). Tip. Lazăr & Neagu. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 1019, Editura Academiei Române, 2003]

„Țara Voevoșilor. Revistă social-literară”, Făgăraș, 20 ian.-iulie, nov./dec. 1925-ian. 1926; București, 5-20 iunie 1926. Director Petru Bănescu. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 973, Editura Academiei Române, 2003]

„Țara Oltului”, organ săptămânal al Partidului Național Liberal, Făgăraș, 1 dec. 1926-3 iulie 1927, 1-25 dec. 1927, 1 feb.-12 mai 1928, 14 oct. 1928-25 martie 1929, 15 sept.-17 nov. 1929, apare până în 1937. Tip. Ioan Hațiegan, Tip. Miron Neagu (1927), Tip. Ioan Lazăr (1928). [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 972, Editura Academiei Române, 2003]

„Învățământul primar. Revistă pedagogică a corpului didactic primar din jud. Făgăraș”, 15 ian.-15 dec. 1924 (1-23) (continuă). Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. III, 1919-1924, p. 509, Editura Acad. R.S.R., 1987]; „Învățământul primar. Revistă pedagogică a corpului

didactic primar din jud. Făgăraș”, organ oficial al Revizoratului și al Comitetului școlar din Făgăraș, 15 ian. 1926-15 dec. 1930, continuă până în 1948. Comitet de redacție: Gh. Codrea, I. Comșulea, G. Novac, Gavril Pica. Colaboratori: I.D. Sachelarie, O. Popa, G. Capătă, G. Dragoș, M. Nanu, A. Marinescu, I. Popa, T. Daia, Oct. Pop, T. Rânea, A. Șandru, I. Mateiaș, C. Pop, Vasilica Gheroiu, Amelia Georgescu, T.R. Popa, C. Stan, C. Cristea, G. Renghea, D. Pandrea, V. Popa, C. Strâmbu, A. Stanislav, Alex. Dineti. Tip. Ioan Lazăr (1928), Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 442, Editura Academiei Române, 2003]

„Graiul Poporului”, organ al Partidului Național Liberal, Făgăraș, 6-21 mai 1926 (1-3). Tip. Miron Neagu. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 480, Editura Academiei Române, 2003]

„Buletinul Camerei de Agricultură a județului Făgăraș”, 15 aug.-15 nov. 1927, [martie] 1929-1 aug. 1930; „Economul Făgărașan” [martie]-sept. 1929. Tip. Ioan Hațiegan, Tip. Ioan Lazăr (de la 10 feb. 1930). [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, pp. 134, 344, Editura Academiei Române, 2003]

„Făgărașul”, organ al Partidului Național Liberal de sub șefia domnului Gh.I. Brătianu (Org. jud. Făgăraș), sept.-nov. 1930 (1-3), reapare 1932. Atel. Grafice „Voevodul Mihai”. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, p. 386, Editura Academiei Române, 2003]

„Gazeta Făgărașului”, organ politic al Partidului Național-Țărănesc, Făgăraș, 1 ian. 1927-15 dec. 1930 (1-103), continuă până în 1937. Director Aurel Dobrescu. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. IV, 1925-1930, pp. 432-433, Editura Academiei Române, 2003]

„Aurora Făgărașului”, ziar al Partidului Țărănesc dr. N. Lupu, Făgăraș, 1 martie 1934. Director Ioan M. Leon. Tip. Ioan Lazăr. [*Publicațiile periodice românești*, tom. V, 1931-1935, p. 77, Editura Academiei Române, 2009]

„Cuvântul Adevărului”, ziar independent, Făgăraș, 11 ian.-19 mai 1935, reapare în 1936. Redactor A.L. Hațiegan. Tip. I. Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. V, 1931-1935, p. 353, Editura Academiei Române, 2009]

„Cuvântul Făgărașului”, Făgăraș, 5-25 dec. 1935, continuă până în 1940. Director Traian Mesaroș. Tip. Ioan Hațiegan. [*Publicațiile periodice românești*, tom. V, 1931-1935, p. 355, Editura Academiei Române, 2009];

„Anuarul I al Liceului de Stat «Radu Negru»” din Făgăraș, 1919-1920. Tip. „Tipografiei Române” Hațiegan, Făgăraș, 1920 (următoarele numere au fost tipărite la Tipografia Ioan Lazăr).

„Anuarul Școlii secundare/Gimnaziului de Fete” din Făgăraș, I-XIV, 1920-1942, Tip. Ioan Hațiegan.

Prof. Valer Literat și Preot-Cpt. Moise Ionașcu, *Orașul și Țara Făgărașului - Cetatea Făgărașului*, cu o prefață de Dl General I. Dumitriu, Tipografia „Hațiegan”, Făgăraș, 1943.

Octavian Popa, *Făgărașul sub domnia Munteni*, Tipografia I. Hațiegan, Făgăraș, 1935.